

ПИСАЦ МИЛОВАН ДАНОЈЛИЋ (1937–2022) О ЗЕМЉИ, ЈЕЗИКУ И СВЕТОВИМА КОЈИ ГОСТУЈУ У ПЕСНИКУ

Осуђени на чекање и верност

Земља нема куд из себе, па ни ја из ње. Она ме је дала, она ће ме и узети натраг. Најтеже је оно ропство које носимо несвесно. Опасност почиње тамо где и пут самопорицања, замка „стокхолмског синдрома“. Некада су властодршци потчињене држали у неписмености, а данашњи су схватили да полуобразованост даје боље резултате. Поп-култура је зачин потрошачког погледа на свет. Интелектуална послуга вазда хрли ка ономе ко је тренутно најјачи. Наша је основа у ванвременом и невидљивом, у надисторијском

Текст: Весна Капор и НР Прес

У његовој реченици дамара Србија, права и свеколика. Она домаћинска, с обе ноге на земљи, пуна древних слика и песама, гологлава у житу, жудна под ђурђевском кишом. И она што је добре школе изучила, не избива из библиотеке, зна да су Хомер и гуслари на истој ватри прекаљени. И она храстова, што доноси сунце у недрима, загледана у небеса, с кореном у дубини. Зато може да пева и успаванку и парастос, и у Поатјеу и у

Ивановцу код Љига.

Милован Данојлић (Ивановац, 1937), један од најзначајнијих српских књижевника данас, на наша питања одговарао је у зиму 2016. с оном старинском солидношћу, као да у камен урезује. (Преминуо је 23. новембра 2022. у Поатјеу, Француска.)

У Вашој поезији, дубоко космичко садејствује са личним, које се често растаче и живи у колективном. То је Ваш пут: од „небеског свода и звезданог лука“, романтичарски се спушта у дубину личног, и вијори понад заједничког?

Лично искуство и осећање ствари у књижевности је делатно онолико колико је дељиво са другима. Откако је почео певати и приповедати, усмено и писмено, човек поставља неколико егзистенцијалних питања и на њих на различите начине одговара, без коначног закључка. Оно што је најличније истовремено се показује као универзално, а у тешко саопштљивим тајнама читалац, са радошћу, препознаје сопствена интимна стања и осећања. Постоје, дакако, различити нивои задовољавања исте духовне жеђи. Тугу због неповратног пролажења живота једни утољавају слушајући, у кафани, песму „Узми све што ти живот пружа, данас си цвет, сутра увела ружа“, а други у концертној дворани, уживајући у делима Чајковског и Брамса.

Хомер, Овидије, Хорације, Данте, Шекспир, Гете, Пушкин и Чехов – ко би их све набројао? – наши су савременици, актуелнији и занимљивији од јутрос купљених дневних новина. Кадри да нас у далеке земље и још даље епохе пребаце брже од сваког млазног авиона. Човек је прастара космичка животиња, свашта је видео, искусио и изразио.

Каква је то време ако је „свако свога нахранио вука“?

Вук је ту, ваљда, алава свакидашњица, у чије раље ваља добацити комад свог живота, да бисмо добили дозволу за наставак путовања. Време је лоше одређена, у извесном смислу непостојећа категорија. Ми га, својим присуством и деловањем, испуњавамо и осмишљавамо, улепшавамо или загађујемо, како кад, како где.

У данашњем свету, у коме се умножавају врсте уметности, изналазе нова уметничка средства, шта значи бити Писац?

Писац је људски створ који посредује између живота и његовог могућег смисла, гледалац и сведок, посматрач који своју неспособност учешћа у стварним збивањима надокнађује њиховим пребацивањем у простор имагинације. Писци су неуротична, фрустрирана бића: свакоме од нас нешто фали, пишемо да бисмо надвладали тај недостатак, да бисмо испунили убиствену празнину. Средства су техничке досетке, више или мање подстицајне. Ту се веома различитим путевима стиже до истог циља. Свако је творац сопствених мерила, родитељ сопствене читалачке публике.

Успевам, или омашујем, у степену остваривања својих тежњи и могућности, а не туђих захтева: њих само успут, и површно, узимам у обзир. Писци су слабо плаћени, понекад и бесплатни филтери духовне и друштвене ситуације једног поднебља.

УСУДИ ИНТЕЛЕКТУАЛНЕ ПОСЛУГЕ

Чини се да неолиберална корпорацијска манипулација почива на изврсном познавању књижевности и филозофије. Типови који производе масовне програме

за забаву, значи заглупљивање, најчешће су веома образовани. Шта мислите о том систему парадокса?

Стара је пракса владајуће класе да потчињене држи у незнању и неписмености. Данашњи господари света увидели су да полуобразованост и полуписменост дају боље резултате, а поп-култура дође као прикладан зачин потрошачког погледа на свет. Експлоататорске класе су увек уза се имале образованог особља, вољног да брани и оправдава поробљиваче. Интелектуална послуга, често, хрли ка ономе ко је најјачи. Тако се догодило да шездесетосмашки левичари постану заступници америчких војних, економских и геостратешких интереса. То је тужно, али није парадоксално.

Лично у прози, било да је она означена као пантеистичка, или евокацијско-лирска, или на граници дневничко-реалистичног, не поричете никад. Колико је Ваш живот био подлога за фикцију?

Иако сам свашта видео и проживео, моје познавање живота је скучено, а воља да проживљено транспонујем у фиктивне ситуације и ликове врло слаба. Појаве и људе осећам интуитивно, на замагљеном, лирском плану. Често се задивим увидима и проценама својих познаника и пријатеља. То мени никад не би дошло на памет. Једино себе, и природу, осећам мало дубље и познајем поузданије, па сам о томе најрадије писао. Говорећи о другима, говорио сам пре свега о себи. *Како је Добрислав протрчао кроз Југославију* је моја аутобиографска књига. Ја сам у свему, и цео свет гостује у мени. У томе нисам никакав изузетак, само што је то код мене видније него код других.

Да ли је толико прозивана *слобода* замена за реч *судбина*, или је само још једна од речи згодних за манипулацију?

Моја слобода је условљена свешћу о општим околностима и сопственим ограничењима, или, како Хегел рече, спознајом објективне нужности. Најтеже је оно ропство које носимо несвесно. Има јавна, и има унутрашња слобода. Овој другој, унутрашњој, није потребна могућност држања говора на митинзима. Ако сам у себи рашчистио неке ствари, онда и у ропству могу дисати и мислити слободно. Опасност почиње од тренутка кад кренемо путем самопорицања, кад подлегнемо притиску. А замке су бројне. Она коју оличава „стокхолмски синдром“ – склоност талаца да прихвате и бране логику киднапера – посебно је опасна, и приметна је код једног дела наше вајне елите, оне што заступа улазак у НАТО.

ЈЕЗИК, ПОСЛЕДЊА ЛИНИЈА ОДБРАНЕ

„Ако и нису истоветни, бесмисао и тајна постојања једнако су узвишени“, написали сте у *Змијском свлаку*?

Не сећам се у каквом сам расположењу то написао. Бесмисао покрива недосежна пространства материјалног и духовног света, све што је ван домаћаја наших чулних и умних искустава. Тајна оностраног застрашује, али нуди и могућност заносног сањарења. Осим религиозног тумачења постојања, за шта се не траже докази него вера, ко може рећи да је у ономе што га окружује нашао неки смисао? Рађамо се, боримо се за преживљавање: биолошка самосврховитост је довољна себи, она не тежи за смислом.

Налазити везу са давним и ваздашним собом нужност је, неминовност. И где су ту наши књижевни преци?

Давно, ваздашње биће покопано је у предсвесним, предисторијским епохама. Из те прашуме нам, и данас, притиче знатан део виталне енергије. Наша је основа у ванвременом и невидљивом, у недосежном.

Са рођењем, дати смо једном заувек: ништавило нас је, кроз вулканско гротло, избацило у свет. Оно касније је уобличавање у датом оквиру, са низом допуна. Доста сам читао и учио, а опет највише верујем свом незнању. Из њега се отимам, и у њега се враћам. Оно је непомерљиво и поуздано тло ослонца.

„Народ негује оно што му никад нико узети не може: језик свој, утеху и радост моју“, написали сте. Да ли је могуће очувати језик, неговати га као идентитет, и у оваквом веку?

Како да не! Језик је наше моћно оружје, последња линија одбране. Он је охрабрујући знак здравог колективног живота. То нам нико, без нашег пристанка, не може одузети. Вековима су га, по задимљеним колибама, неговали и усавршавали гуслари, приповедачи, ткаље и преље. Све сте нам узели, али језик не дамо, узвикнуо је Петар Кочић, пркосећи, у Сабору, аустроугарским окупаторима. Докле га будемо волели и богатели, живећемо као народ. У ту тврђаву туђин нема приступа. Гледајте овог Девенпорта, високог представника не знам кога и чега, како се труди да овлада нашим говором, да би нас савладао. Научио га је до степена бирократске коректности, али му у душу није ушао, зато што нам не жели добро. Језику је потребна пуна слобода развијања, право на грешење, и, у исто време, дискретно надгледање и упозоравање. Ако је жив и јак, ни туђице му не могу ништа; шкоде му једино у времену кад му здравље попусти.

УДОБНОСТ ИСПРАНИХ МОЗГОВА

„Свет пропада како је настао“, пишете. Кроз прозу, пратили сте расап једног света, прелазак патријархалног у такозвано ново, комунистичко, па поновну харангу (од деведесетих до наших дана) на традиционалне вредности. Ипак, у Вашој поетици, никад се не доводи у питање хуманост?

Блиско ми је схватање неких модерних мислилаца о цикличном развоју култура и цивилизација. Прогрес се одвија у круговима, у спиралном одвртању и завртању, у амплитудама. Постоје узлазне и низлазне фазе тог врћења у круговима. Тренутно смо, изгледа, у низлазном одељку, па нам се чини да је дошао смак света. У историји је било много оваквих смакова. Свет се, у истом замаху, урушава и обнавља.

„Веровао сам да негде у свету има и слободних друштава“, бележите у *Зечјим траговима*

После много странствована, и дугих путовања, да ли је то, ипак, само илузија?

И јесте, и није. Лакше се живи у систему формално утврђених и поштованих грађанских слобода него под ауторитарним и диктаторским режимима, мада лакши положај не мора бити и суштински бољи. Да, пријатније је на Западу, утолико што о неким стварима не морамо мислити, а у стању немишљења смо подложни гутању разних подвала. Тиранија подстиче на јасније и храбрије мишљење, док формалистичке слободе разлењују: механизми испирања мозга су савршенији, последњу реч има економска принуда. Ми смо, за време владавине култа личности, прецењивали предности западне демократије, али оне, уз све ограде и резерве, ипак постоје. Запад је, до недавно, своје здравствено стање одржавао уз помоћ самокритике; сад је та свест у опадању, и то није добро.

У Зечјим траговима, комбинујући документарну грађу са сопственим опсервацијама, савршено сте испричали причу о Зецу-Човеку, или о Зецу и Човеку, универзалну, и на равни личног и колективног. (Знамо, не вреди. А опет је боље трчати него мировати, занимљивије и узбудљивије.) Шта нам је чинити у овом часу, у оваквом свету, бити Зец или бити Човек?

Двоношци су слабе, уплашене јединке; идентификација са зечевима се сама од себе намеће. Међутим, јасна свест о изворима страха делимично нас ослобађа анксиозности. Понирање у страх је облик храбрости, а избегавање суочавања је, свакако, у вези са кукавичлуком. По природи нисам храбар човек, али сам се у неким ситуацијама држао храбро захваљујући неустрашивом мишљењу.

У СВОЈУ ОДБРАНУ

Из Ваших книга разазнаје се да су друштво и држава једна ствар, а свет и живот нешто сасвим друго. Како обичан човек да пронађе меру?

Ствар ми изгледа проста. Ако се не борите за власт, за прекомерно богатство, за друштвену важност, онда сте на путу да освојите душевни мир, па вас и држава, унеколико, оставља на миру. Важно је да свако повуче границу између себе и њих. Под комунистима, и поред мањих непријатности, у суштини сам добро пролазио управо зато што ми није било до власти. Властодршци то непогрешиво осећају и онима који не желе да их замене на управном положају гледају кроз прсте. Ја сам, ипак, био повлашћен, због природе свог посла: могао сам, одрекавши се богатства и моћи, пристојно живети. Много је теже онима чија гола егзистенција зависи од ћуди моћника. Они немају чега да се одрекну.

„Земља је осуђена на чекање и на верност.“ Завичајност је зрно соли у сваком Вашем написаном ретку. И дар и страдање. Многи писци се склањају од тога. Да ли бисте поново истим трагом бележили?

Избор се десио независно од моје воље. Родио сам се у срцу сељачке земље, од малих ногу сам пратио пропадање руралне цивилизације, одболовао тај процес. Земља нема куд из себе, па ни ја из ње. Она је и овамо, где годинама боравим, свакодневно у мени. Осећам је, живо, и кад је волим, и кад је не волим. Она ме је дала, она ће ме и узети, натраг. Није реч о избору, него о судбини.

Кроз своје перо самерили сте буран век, оставили трагове дубоке и препознатљиве, гледали свет са различитих географских тачака. Постоје ли одговори или само, увек изнова, питања: о смислу, о историји, о Богу и космосу, о појединцу и народу...?

Немам неприкосновеног одговора ни на једно важно животно питање. Ни сам се не држим доследно закључака до којих сам дошао, па како да их препоручујем другима? Настојао сам да оно што ме је копало и мучило изразим искрено и убедљиво. Надам се да ће, на последњем суду, узети у обзир моју отвореност и интелектуално поштење. То је све што могу рећи у своју одбрану. <

Балада о...

Рођен је у Ивановцима код Љига, 1937. На Филолошком факултету у Београду дипломирао 1973, на Одсеку за романистику. Објавио више од седамдесет књига белетристике на српском језику, у пуном жанровском распону, од поезије за децу до романа („Нека врста циркуса“, „Балада о сиромаштву“, „Личне ствари“, „Ослободиоци и издајници“...). Добитник великог броја најугледнијих награда. Превео и/или препевао на српски знаменита дела Шекспира, Бодлера, Паунда, Јејтса, Сиорана, Клодела... Од 1984. живи у Поатјеу, у Француској, где је радио као лектор на Универзитету и сарадник париског радија. Члан Српске академије наука и уметности од 2000. Део године редовно проводи и у свом родном селу.

Свако свога нахранио вука

– Не узимам себе одвећ озбиљно. Био сам писац жанровски нечисте прозе, хроничар једног вида дневних збивања, најприродније сам се осећао пишући дечје песме. Ако све то има неког вишег смисла, на другима је да се изјасне. Нисам задовољан урађеним, нисам ни незадовољан. Жалим због грешака и несмотрености почињених према другима. Живео сам, а то је, увек, већи или мањи грех.

Судбина

– Хтео не хтео, делим судбину својих сународника, кад год и где год живели. За разлику од романтичарског родољубља, нисам одушевљен својом везаношћу и припадништвом, али их не поричем. У кризним ситуацијама, кад је заједница угрожена, спреман сам и на активније облике солидарисања.

(Извор: Национална ревија „Србија”, бр. 54, Београд, јануар 2016, www.nacionalnarevija.com)

Објављено: понедељак, 28. новембар 2022, 19:58h